

Fredrik Reinfeldt och litteraturens (problematiska) värld

Torbjörn Forslid

Fredrik Reinfeldt and the (problematic) literary world

This article deals with the Swedish Prime Minister Fredrik Reinfeldt's problematic relationship to the literary world. Or rather: his difficulties with the many media narratives that point out his lack of interest for literature and culture. The fact that he spent the summer of 2011 reading the Swedish crime fiction queen Camilla Läckberg – whose literary reputation is not the best – was widely ridiculed in the press. As Prime Minister, however, the Reinfeldt persona also becomes part of the Swedish literature: as a fictional character in contemporary novels but also in the many biographies that portray Reinfeldt and his transformation of the conservative party. These biographies together with the on going media narratives clearly construct Reinfeldt as a celebrity politician.

Key words: Swedish Prime Minister, literature and politics, media narratives, celebrity politician

Reinfeldts sommarläsning

Fredrik Reinfeldt har under hela sin statsministerperiod – och även tidigare som oppositionsledare – fått ta emot kritik för sitt otillräckliga kultur- och litteraturintresse. Som något av en symbol för denna bristande kulturella bildning framstod den platt-tv statsministern överräckte till kronprinsessan Victoria när hon fyllde 30 år. Per Svensson kommenterade detta i en rundabordsdebatt i *Sydsvenskan*:

Det är inte så att säga Fredde från Täby som ger en present till den duktiga tjejen på försäljningsavdelningen. Det är statsministern och den blivande statschefen. Hon tar emot den i egenskap av blivande statschef och då måste hon låtsas vara intresserad av det som vi tycker är viktigt för att behålla nationens kulturarv, utveckla vårt kulturella kapital och så vidare. (Chukri, *Sydsvenskan* 30/12 2007)

Även Jan Guillou raljerade i sitt sommarprogram 2009 (15/8) över Reinfeldts bristande litterära fitness. Statsministern hade på frågan om sin favoritbok

Torbjörn Forslid är professor i litteraturvetenskap vid Lunds universitet.
E-post: torbjorn.forslid@litt.lu.se

svarat *Sagan om ringen*. Som eventuell flirt med unga väljare riskerar dock detta att vara en felsatsning, menade Guillou, ”eftersom de flesta som delar statsministerns litterära smak ännu inte har rösträtt”.

Efter sommarledigheten 2011 var det så dags igen. Under den sedvanliga sommarfikan med pressen förklarade statsministern att han bland annat ägnat semestern åt att läsa Camilla Läckberg.

Blev det flera böcker?

– Fyra stycken.

Du har bara läst Camilla Läckberg?

– Ja, men jag gör ofta så. Läser jag en författare läser jag ofta några stycken böcker. Och jag påminns än en gång om vilka begåvade kvinnliga deckarförfattare Sverige har. (Svensson, Expr 12/8 2011)

På landets kultursidor haglade kommentarerna och ironierna över denna statsministerns banala sommarläsning. I *Expressen* kommenterade Gunilla Brodrej:

Man kan tänka sig tre olika förklaringar till varför Reinfeldt deklarerade detta:

- 1) Han har ingen bildning. Han älskar dem.
- 2) Han har bildning och kan bättre, men slöläser för att markera avstånd från de kulturkonservativa gammelmoderaterna. Han fiskar alltså röster med en populistisk agenda som liknar Häggglunds två år gamla köksbordsreferens.
- 3) Han lever som han lär: Den som säljer mest är bäst. (16/8 2011)

Brodrejs kommentar synliggör de kulturella värdeskalor som här aktualiseras. Man kan notera att ekvationen är så uppställd att Reinfeldt i praktiken inte kan ”vinna” hur han än agerar. Det första argumentet gäller den laddade relationen mellan bildning och obildning: ”Han har ingen bildning. Han älskar dem”. Detta är ett påstående som är lätt att problematisera. Att någon är högt bildad innebär självfallet inte att denna inte samtidigt kan uppskatta populärlitteratur av olika slag. *Hamlet* utesluter inte Harry Potter, lika lite som Ingmar Bergmans filmer utesluter *Matrix*-trilogin – även om man sannolikt uppskattar dessa verk av delvis olika skäl.

Brodrejs tredje argument siktar in sig på en annan central värdekategori: relationen mellan försäljning och kvalitet: ”Han lever som han lär: Den som säljer mest är bäst.” Brodrej utgår här från en dominerande föreställning under 1900-talet: att det finns en omvänd relation mellan antalet sålda böcker och litterärt värde. Höga försäljningssiffror har framstått som kvalitativt suspekt. Inte heller det omvända är naturligtvis sant, dvs den åsikt Brodrej pådyvlar Reinfeldt: ”Den som säljer mest är bäst”. Att Guillou, Läckberg, Liza Marklund och andra säljer i stora upplagor innebär givetvis inte att de besitter den högsta litterära kvaliteten. Det innebär däremot att deras böcker får en viktig funktion i sin samtid – just genom att de läses av så många. Bästsäljande litteratur har en gemenskapsbyggande karaktär. Genom att läsa dessa böcker går du in i en social gemenskap. Omvänt kan det ha ett socialt pris att stå utanför. Jämför alla

de som åtminstone läser en Harry Potter-bok eller en Stieg Larsson-deckare för att kunna "hänga med" i snacket.

Historiskt sett är det också tydligt att föreställningen om en omvänd relation mellan försäljning och kvalitet framför allt är ett 1900-talsfenomen. I det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet framgick Strindbergs mästenskap inte minst av hans höga försäljningssiffror. Detsamma gällde för Selma Lagerlöf. Idag ser vi hur denna föreställda polarisering mellan upplaga och kvalitet åter tonas ner. Idag säljer även "tung" författare som P O Enquist, Kerstin Ekman och Torgny Lindgren bra, om än inte i klass med Läckberg och Guillou.

Brodrejs andra argument gäller kravet på en autentisk läsning. Reinfeldt har visst bildning, han "kan bättre" men "slöläser" dålig litteratur för att på populistiskt vis fiska röster. Även detta är förstås ett problematiskt resonemang. Att försöka vinna väljarnas förtroende och därmed röster är en central del av en politikers arbetsbeskrivning och kan knappast betecknas som populism. Förutom anklagelsen om taktikläsning menar Brodrej således att "dålig" litteratur med nödvändighet "slöläses" och inte förmår ge något verkligt (själsligt och existentiellt) utbyte. Även populär litteratur ger emellertid en bild av och inblick i samhället. Det är exempelvis svårt att gå förbi Guillous romanserier om man intresserar sig för konstruktionen av manlighet i det moderna Sverige. På liknande sätt innebär det faktum att Läckbergs deckare i stor utsträckning handlar om medelklassens "livspusslande" givetvis att de blir intressanta för en politiker som i det närmaste tagit politisk patent på medelklassens livspusslande.

Att kulturetablissemangen ser ner på Reinfeldts litteraturval är tydligt. För den som inte är insatt i de olika hierarkierna på det kulturella fältet kan allt detta framstå som märkligt. Landets folkvalde ledare, därtill en representant för det traditionella överklasspartiet, det forna högerpartiet, deklarerar att han på semestern har läst några böcker av en av landets mest sålda och lästa – och därigenom också uppskattade – kvinnliga författare. För detta kritiserar han hårt. Inte endast som man skulle kunna tro från konservativt bildningskramande håll utan även av kulturskribenter på vänsterkanten. Att de senare är verksamma i den ytterligt marknadsorienterade kvällspressen är bara ytterligare en paradox i sammanhanget. Mest kompromisslös i sin kritik av statsministerns kulturkonsumtion var Fredrik Virtanen i *Aftonbladet*:

Reinfeldt slår alla tiders svenska statsministerrekord i vulgaritet.

Han är en enmansorgie i banal medelklass. En dundersvenne.

Reinfeldt gav prinsessan Victoria en platteve i 30årspresent, han ägnade sommaren åt att läsa fyra Camilla Läckberg-deckare och han lyssnar inte på något svårare än Magnus Uggle och Da Buzz. (AB 24/9 2011)

Fredrik Reinfeldt har alltså problem med litteraturens och kulturens värld. Inte med litteraturen i sig själv, utan med de återkommande mediala attackerna mot hans alltför lättviktiga litteraturkonsumtion. Att de mediala berättelserna är av stor vikt för Reinfeldt, liksom för varje politiker, är givet. Hur dessa sedan tolkas

av väljarna är en annan sak. Att bli utskälld av medieeliten behöver inte enbart vara en nackdel för en politiker som strävar efter att nå ett brett väljarunderlag.

Politikerna och bildningen

Även om Reinfeldt som privatperson givetvis får läsa vad han vill – och även om det finns goda skäl för en statsminister att ta del av den litteratur en majoritet av befolkningen läser – är det likväl överraskande, närmast sensationellt, att han på detta sätt så öppet tar avstånd från det klassiska bildningsidealet.

Bildningstanken har anor bakåt till antiken men är i vårt land framför allt förbunden med tyskt 1700- och 1800-tal. Bildning i denna förståelse handlar om att tillgodogöra sig ett visst stoff – de kanoniska verken – men kanske i ännu högre grad om personlighetens omvandling och utveckling. I första hand gällde detta förstås borgerlighetens unga män. Det uttalade syftet var att producera dugliga ämbetsmän till statens tjänst. Även många av de folkrörelser som växte fram under 1800-talet i Sverige – nykterhetsrörelsen, frikyrkorna och, inte minst, arbetarrörelsen – anammade emellertid detta ideal. Som Torbjörn Nilsson konstaterar i *Statsministern* (2011), en bok om Reinfeldt och de nya moderaterna, strävade dessa folkrörelser efter att erövra den kultur som tidigare varit förbehållen överklassen: ”För de allra flesta bestod skolgången bara av en sexårig folkskola. Bildningen via föreningslivet, och senare också korrespondenskurser, blev ett medel för att lyfta sig i samhället, både som grupp och individuellt. Bildningstanken var viktig för både arbetarrörelsen och den lägre medelklass som [Tage] Erlander tillhörde. Alla ville de stiga mot ljuset” (Montgomery & Nilsson 2011: 41).

Detta bildningsideal har också varit tydligt hos senare socialdemokratiska ledare. Göran Persson kunde i olika sammanhang hänvisa till Sven Delblances Hedebyserie eller Knut Hamsuns *Markens gröda*. I boken *Folkvald kultur* (2009) svarar Mona Sahlin på liknande sätt att hennes största scenupplevelse är Lars Noréns *Personkrets 3:1* på Dramaten och att den bästa bok hon har läst är Joyce Carol Oates *Blonde*. Att Sahlin sedan anger en Bruce Springsteenkonsert som sin största musikupplevelse förtar inte det faktum att både Norén och Oates tillhör den allra yppersta finkulturen.

Den stora ikonerna i Sverige vad gäller politik och kultur och är givetvis Olof Palme. Henrik Berggren tar fasta på detta i biografien *Underbara dagar framför oss* (2010), där han grundligt utreder förbindelserna mellan Palme och den svenska litterära modernismen, främst poeter som Karl Vennberg, Werner Aspenström och Ragnar Thoursie: ”Livet igenom skulle de ledande poeterna och författarna ur denna generation [fyrtioalisterna] utgöra den litterära kanon han vände sig till för att hitta både en värdegrund och ett passande citat när han ville höja sig ovanför prosaisk pragmatism” (Berggren 2010: 94).

I dagens internationella politik kan man istället peka på Barack Obama som

har en liknande stjärnstatus i kulturella kretsar. Obama kan även själv betecknas som författare. Inte bara för de politiska böcker han publicerat utan framför allt på grund av den hyllade självbiografin *Dreams from My Father* (1995). När Obama installerades som president i januari 2009 hade ceremonin likaså en tydligt kulturell prägel. Bland annat framförde poeten Elisabeth Alexander den för dagen specialskrivna dikten "Praise Song for the Day".

Bildningsidealets starka grepp om kulturvärlden innebär i praktiken att såväl kulturkonservativa som kulturradikaler i dessa frågor lutar åt det kulturkonservativa hållet: det är bra och viktigt att läsa litteratur och då särskilt en viss slags litteratur. In i detta kulturella och mediala minfält träder Reinfeldt. Han har inte odlat sina litterära intressen. Istället har han under studietiden fortbildat sig inom psykologi och ledarskapsteori. Även om Reinfeldt (mot förmodan) ägnade kvällarna åt att fördjupa sig i Proust och Joyce skulle han knappast kunna berätta om det, eftersom han då omedelbart skulle anklagas för att vara elitist – eller en konservativ högerman i fårakläder. Eller som Sydsvenskans kulturchef Daniel Sandström uttryckte det 2007: "Att vara intellektuell i offentligheten idag är något per definition rätt så farligt eller skadligt för din karriär" (Chukri, Sydsvenskan 31/12 2007).

Med tanke på att det här rör sig om ledaren för de nya moderaterna – vilka har ambitionen att bli det nya arbetarpartiet – är det inte alldeles förvånande att Reinfeldt nämner boktitlar som inte främst appellerar till den samhälleliga och massmediala eliten utan snarare till befolkningen i stort. Rent politiskt kan det till och med vara en fördel för Reinfeldt att få kritik av etablissemang för sitt kultur- och litteraturval. Han förvandlas då själv till en kulturell underdog och närmar sig därigenom "verklighetens folk", för att använda det begrepp allianskollegan Göran Hägglund myntat om "vanliga människor" i motsats till kultur-eliten. Att han skulle vara helt omedveten om att Läckberg inte räknas som en "fin" författare – och att han genom att nämna hennes namn skulle kunna dra på sig kritik – är svårt att tro. Som jämförelse kan nämnas hur Anders Borg vid samma tillfälle i betydligt vagare termer kommenterade att han läst "lite historia": "Det har handlat om världshistorien, och lite så där" (Svensson, Expressen 12/8 2011). Här framträder också en genusdimension i synen på vilka böcker en (manlig) politiker bör läsa. Historiska böcker är mer i linje med en traditionell "ämbetsmannakanon" än aldrig så populära deckardrottningar.

Reinfeldts uppseendeväckande sommarläsning är också en produkt av sin tid. Bildningsidealet har tydligt försvagats under senare decennier. Reinfeldt är den första sextiotalist som blivit statsminister. Den sextiotalistgeneration han tillhör är på ett helt annat sätt än tidigare generationer uppvuxna med populärkultur. Skillnaden mellan fin- och fulkultur har också gradvis blivit alltmer diffus. Hur karaktäriserar man exempelvis Bob Dylans musik idag? Även en författare som Jan Guillou, som inledde sin författarkarriär med "mycket enkel äventyrsprosa", för att citera Göran Häggs litteraturhistoria (Hägg 1996: 558),

har efterhand fått en alltmer auktoritativ position i det svenska litterära fältet. I den senaste svenska litteraturhistorien jämförs tempelriddaren Arn Magnusson med riddargestalter i kanoniska mästerverk som Viktor Rydbergs *Singoalla* och Ingmar Bergmans *Det sjunde inseglet* (Olsson & Algulin m. fl. 2009: 24)

För en politiker är det idag – på gott och ont – inte lika nödvändigt som tidigare att framhäva sin bildning och beläsenhet. Beroende på vilken position en politiker kommer ifrån och framträder i, kan alltför omfattande bildning, som framgång, tvärtom uppfattas som snobbigt och elitistiskt, något som distanserar honom från den vanliga människan

*

Att Reinfeldt inte har profilerat sig politiskt som en litteraturmänniska innebär emellertid inte att han inte har en relation till böckernas värld. Litteraturen har helt enkelt en sådan position i dagens samhälle att så gott som alla, inte minst den strävsamma medelklassen, kommer i kontakt med litteraturen och måste förhålla sig till den. Att som fotbollsspelaren Tomas Brodin hävda ”att han aldrig varit så sjuk att han läst en bok” vore inte bara politiskt självmord för en ambitiös politiker utan överhuvudtaget ett märkligt uttalande i ett medelklassammanhang. I tidiga intervjuer förklarar också Reinfeldt att han gillar att läsa men sällan har tid för detta. Om än på en lägre nivå än tidigare under 1900-talet har litteraturen fortfarande en viktig symbolisk funktion i samhället – och därmed inom politiken.

Reinfeldt har också i olika sammanhang gjort bruk av finkulturella klassiker, vanligen böcker med en tydlig samhällskoppling. I debattboken *Det sovande folket* (1993) utgick han bland annat från George Orwells *1984* och Karin Boyes *Kallosain* när han utvecklade sina tankar om hur samhället lämpligast bör organiseras. I Reinfeldts sommarprogram i Sveriges Radio 2004 (30/6) var det istället William Goldings *Flugornas herre*, som fick utgöra en dystopisk motbild att förhålla sig till (Kratz 2008: 45f, 220).

När Reinfeldt i partiledardebatten i riksdagen i januari 2011 skulle avtacka de avgående partiledarkollegerna Mona Sahlin, Maria Wetterstrand och Peter Eriksson gav han dem varsin mp3-bok. Tidigare hade han alltså fått kritik för sin platt-tv till kronprinsessan Victoria. Det ansågs vara en banal present utan något bestående värde. Denna gång valde han istället litteraturen som otvetydigt besitter det önskade symbolvärdet. Innehållet i en litterär text kan fortsätta verka långt efter det att den rent fysiska boken – eller som i detta fall: den digitala ljudfilen – har förstörts. Oavsett vem som valde dessa ljudböcker, om det var Reinfeldt själv, eller mer troligen någon av hans assistenter, kan man konstatera att de var väl avpassade för respektive mottagare. Sahlin fick Zack O'Yeahs biografi över Mahatma Gandhi, *Mahatma! Eller konsten att vända världen upp och ner*. Maria Wetterstrand fick komikerduon Filip Hammars

och Fredrik Wikingssons *Två nötkrem och en moviebox. Hisnande generaliseringar om vår uppväxt i DDR-Sverige*. Peter Eriksson, slutligen, med hemort i Kalix i Norrbotten, fick Torgny Lindgrens roman *Norrlands akvavit* (Mellin, AB 20/1 2011).

Sammantaget var det en väl komponerad bukett ljudböcker. En biografi över en central politisk gestalt och frihetsledare, en populärt hållen generations-skildring av det "socialistiska" Sverige på 70- och 80-talen samt en prestigeroman av en av landets mest uppburna författare. Reinfeldt kan uppenbarligen, när han så vill, använda och göra bruk av litteraturen på ett mer konventionellt vis. Både i detta sammanhang – och i det senare Läckberguttalandet, som alltså skedde i augusti 2011 – framgår det att Reinfeldt företräder vad som skulle kunna kallas en *kulturliberal* hållning till litteraturen: olika litterära verk kan vara värdefulla på olika sätt. Det är också tydligt att han, i motsats till 1900-talets dominerande modernistiska strömningar, prioriterar innehållet före formen. Det är bokens budskap och inriktning som avgör hans litteraturval, inte hur boken är skriven.

Reinfeldt i litteraturen

Det är emellertid inte endast så att Fredrik Reinfeldt i egenskap av strävsam medelklassmänniska omges av litteratur av olika slag. I positionen som statsminister glider han själv in i litteraturen. Det gäller inte minst i den realistiska samtidslitteraturen, där landets statsminister – och tidigare oppositionsledare – naturligt nog apostroferas i olika sammanhang, exempelvis i Viggo Cavlings politiska thriller *Rörmokaren* (2010) vilken utspelar sig under valrörelsen 2006. Detta är förstås inget unikt för Reinfeldt utan gäller ledande politiker i alla tider.

Men Reinfeldt träder också i en annan och vidare mening in som litterär gestalt i den samtida svenska litteraturen. Jag tänker då på hans roll i de många politiska biografier som utkommit sedan han tog över partiledarposten i moderaterna. Bland dessa kan nämnas Stig-Björn Ljunggrens *Högern att lita på! Om Fredrik Reinfeldt och de nya moderaterna* (2006), Ulf Kristoffersons *Fredrik Reinfeldt – i huvudrollen* (2006), Mats Wiklunds *En av oss? En bok om Fredrik Reinfeldt* (2006), Anita Kratz *Reinfeldt. Ensamvargen* (2008), Björn Elmbrants *Fredrik Reinfeldt* (2010), Henrik Montgomerys och Torbjörn Nilssons *Statsministern* (2011) samt Anders Pihlblad, *Ett partis fall och uppgång. Berättelsen om de nya moderaterna* (2012).

Om den biografiska genren finns det givetvis mycket att säga. Det är en av litteraturhistoriens mest anrika genrer med antikens Plutarchos som inflytelserik förebild. Som Lisbeth Larsson skriver kom Plutarchos sedelärande skildringar av grekiska och romerska hjältar att bilda skola i England under 1800-talet, en period då intresset för biografier växte explosionsartat. I denna

tradition handlar det om att med ett par uttrycksfulla scener och anekdoter fånga "karaktären" hos den porträtterade. Detaljer och kronologi är mindre viktiga. Mot detta viktorianska distanserade och idealiserade biografiska ideal opponerade sig bland annat Bloomsburygruppen med Virginia Woolf i spetsen. Woolf punkterar i romanen *Orlando* grepp efter grepp i den traditionella biografien. Hon låter huvudpersonen Orlando upplösa tid och rum, kön och identitet. Den mest inflytelserika "antibiografen" stod emellertid en annan medlem av gruppen för Lytton Strachey med *Eminent Victorians* (1918) – en titel som formligen dryper av ironi. Snarare än att lyfta fram de porträtterade gestalterna som föredömen vill han avslöja deras brister och tillkortakommanden. Under 1900-talet har också insikten och kunskapens om genrens litterära och konstruerade karaktär blivit allt större. Larsson konkluderar: "Under 1800-talet lånade romanen från biografien, under 1900-talet kommer biografien i allt större utsträckning att låna från romanen" (Larsson 2001: 248).

Tag exempelvis undertiteln "Ensamvargen" på Anita Kratz biografi från 2008. Det är en karaktäristik med tydligt litterär prägel. Även om det här handlar om en död eller stelnad metafor finns det ursprungliga bildledet – vargen – med som klangbotten. Reinfeldt är uppenbarligen inte ett djur. Inte heller är han "ensam" i någon allmän betydelse av detta ord. När boken kom ut var han familjefar med hustru och tre barn (sedan dess har som bekant makarna Reinfeldt separerat). Rent professionellt har han under åren som riksdagsman från 1991 och framåt ständigt varit omgiven av parti- och arbetskolleger. När han blev partiledare 2003 och inledde ombildningen av partiet till de nya moderaterna var det därtill i en stark gruppering tillsammans med bland andra Anders Borg, Sven Otto Littorin, Per Schlingmann och Ulrika Schenström. Bilden av Reinfeldt som "ensamvarg" kommer också främst från hans motståndare inom partiet, vilka betraktar detta som något negativt (Kratz 2008: 266ff). I kulturella och konstnärliga sammanhang har epitetet ensamvarg tvärtom haft en positiv laddning: det utvalda geniet som går sin egen väg på trots mot det borgerliga samhällets trånga konventioner.

Att underrubriken "Ensamvargen" är laddad med alla dessa betydelser och fler därtill hindrar givetvis inte att denna metafor samtidigt säger något väsentligt om Reinfeldts politiska karriär. Som Kratz påpekar är det tydligt att han efter de tidiga personstriderna i Muf, vilka kulminerade i "Slaget i Lycksele" 1992, drog sig för att hamna i olika revirstrider och kottier.

Att Kratz biografi omvandlades till en två timmar lång scenisk monolog med Johan Rabéus i huvudrollen – *Ensamvargen* (2008) – vittnar om något om bokens litterära potential. (För en vidare diskussion av den politiska biografins litterära och narrativa drag se Paul Tenngarts bidrag i detta temanummer)

*

Även journalister i dagspressen hämtar stundtals inspiration från skönlitteratur,

när det gäller att karaktärisera politiker och deras gärning. Per Svensson konstaterar således i samband med Alliansens valseger 2006 att han rent litterärt kommer att sakna Göran Persson: "Han var så tacksamt typisk. En politikens knipsluge, med tiden alltför självbelätne, Carlsson på Hemsö – och som sådan förvaltare av en slitstark svensk statsmannatradition." Reinfeldt har inte samma litterära potential, menar Svensson. Han framstår mer som en tom projektyta: "Fredrik Reinfeldt är blank av samtid, kommer från ett helt samtida Sverige av förortsvillor, Volvojeepar och barnkära vovvar. Ett Rhapsody in rock-Sverige som stolt svingar sina innebandyklubbor. Ett Sverige så vanligt att man kan förledas tro att det är ett Sverige utan egenskaper" (Svensson, Expr 18/9 2006).

Rent medialt borde ju det faktum att Reinfeldt är "blank av samtid" vara en fördel. Den ständigt pågående medieberättelsen om honom kan då utnyttja detta tomma tecken för att projicera in olika bilder och föreställningar. Det stora problemet för Svensson och andra är dock att Reinfeldt inte passar in i de traditionella litterära förlagorna. Hela hans roll som politiker handlar om balans och "vanlighet". Och detta är ingen god utgångspunkt för litteratur, som bygger på dramatiska konflikter och starka känslouttryck.

Jesper Högström visar emellertid i sin recension av Kratz biografi att även Reinfeldts gestalt har litterär potential – att även "vanligheten" finns representerad i litteraturen. Högström kombinerar i sin recension det faktum att Reinfeldt är storebror och att han läser böcker som *Sagan om ringen* och *Den långa flykten*:

Folk tror att vi storasyskon har det så lätt. Men i själva verket är det ett tungt jobb vi har. [- - -]

Jag känner omedelbar sympati när jag läser om Fredrik. Fredrik är den som ordnar därhemma, han styr upp städscheman så att mamma kan jobba fast pappa har stuktit, han ser till att småbröderna följer systemet de har gjort upp i familjen och lägger sina grejer i de röda, gröna och blå boxarna. Fredrik engagerar sig i politiken, kanske för att mamma Birgitta har gjort ett test på honom som visar att han har ledaregenskaper, kanske för att snygga Filippa eldar på honom.

Kanske tycker han att det är hans Plikt.

Plikt är ett ord vi storebrorsor förstår.

Vi läser böcker som *Sagan om ringen* och *Den långa flykten*, där den Utvalde måste bära Ringen till Domedagsberget eller föra sin kaninflock till det förlovade landet. Uppdragen är långa och mödosamma, men den Utvalde belönas till sist med att få ta båten till de Välsignade landen eller tas upp i kaningudens egen himmelska flock.

Man kan ta oss för pragmatiker, man kan ta oss för upppoffrande arbetare i det tysta, men det är vi bara för att dölja vidden av vår utopism, för att dölja vårt hopp om att till sist bli belönade och sedda. De som kräver belöning, de som skriker och tar för sig, dem betraktar vi med indignation och hemlig avund. (Expr 19/10 2008)

Oavsett vad man tycker om Reinfeldts egen litteraturläsning är det alltså ett

faktum att hans person glider in i litteraturen, både i skön- och facklitteraturen. Inte minst de många biografierna om statsministern använder litterära grepp i karaktäriseringen av honom. Den här konstruerade litterära gestalten ”Fredrik Reinfeldt” utnyttjas i sin tur i – och blir en viktig del av – den pågående medieberättelsen om statsministern.

Reinfeldt i rollen som Statsministern

Den Reinfeldtbiografi jag här valt att sätta i fokus är inte Kratz *Reinfeldt. Ensamvargen* – som väl får betraktas som den mest genomarbetade biografien så här långt – utan praktverket *Statsministern* som utkom sommaren 2011 med Henrik Montgomery och Torbjörn Nilsson som upphovsmän.

Boken fick hård kritik när den kom ut. Inte minst genren framstod som ovanlig på den svenska bokmarknaden. Per Gudmundson kallade boken den första ”kaffebordsboken” någonsin om en sittande statsminister: ”Snabbskrivna politikerbiografier har ju blivit stapelvara, och med nyutkomna bildverket *Statsministern* [...] tar svensk bokbransch ytterligare ett steg närmare den amerikanska, om än inte fullt så glansigt eller flaggviftande” (SvD 5/6 2011).

Karin Olsson, kulturchef på *Expressen*, efterlyste framför allt en tydligare kritisk hållning i boken: ”Den högtravande tonen börjar redan i kapitelrubrikerna: ’statsmannen’, ’partireformatorn’, ’härföraren’. Man tror att man har fått tag i en bok om Napoleon.” Hon jämförde också boken med en insmickrande och förhålligande kungabiografi:

För som prosaisk svensk är det lika plågsamt, men samtidigt fascinerande, att läsa *Statsministern* som det är för republikanen att titta på Året med kungafamiljen. Det är habilt hopsnickrat, men ohyggligt tillrättalagt. Var finns bilderna när Reinfeldt läser *Expressen* med bilderna på Sofia Arkelsten upplöst i tårar? Eller när han är på väg in på ett krismöte i det inre kabinettet? Jag vill åtminstone se de bistra ryggtavlorna efter att Sven Otto Littorin kastat in handduken. (Expr 20/6 2011)

Karin Pettersson, politisk chefredaktör på *Aftonbladet*, var än mer kategorisk i sitt omdöme: ”Boken liknar ett medeltida helgonporträtt i sitt tillrättalagda hyckleri” (AB 26/6 2011). Att Pettersson under den tid som skildras i *Statsministern* (november 2008 – november 2010) var kommunikationschef hos socialdemokraterna bör dock nämnas i sammanhanget.

Kritikerna ser alltså *Statsministern* som alltför mycket en tillrättalagd propagandaskrift, vilken inte i tillräcklig grad problematiserar det studerade objektet, dvs Reinfeldt i rollen som statsminister. I detta har de en poäng. Som Karin Olsson påpekar är det märkligt att det inte finns med fler ”krisfoton” – den politiska verksamheten är ju långt ifrån en obruten dans på rosor. Det stora undantaget är väl bilden från det krisande klimattoppmötet i Köpenhamn – en bild som också belönades med utmärkelsen Årets Bild 2010. Samtidigt är

det tydligt att journalisterna i sina kommentarer väl schematiskt likställer det biografiska uppdraget, som bokstavligen handlar om att skriva ett liv, med det journalistiska *kritiska* uppdraget. Som framgått är tvärtom mönsterexemplet den dominerande formen i genrens långa historia. Och detta gäller fortfarande för de flesta biografier, även politiska sådana. Olsson konstaterar också: "Förr kunde bara socialdemokrater bli föremål för en sådan näst intill officiös hjältedyrkan." På liknande sätt är den uppmärksammade "skandalbiografin" om kungen häromåret – *Carl XVI Gustaf. Den motvillige monarken* (2010) – en av få moderna antibiografier om det svenska kungahuset.

En annan viktig förklaring till kritiken mot *Statsministern* – förutom avsaknaden av en maktkritisk analys av regeringschefens verksamhet – är sannolikt att den består av ett antal olika diskurser som både samverkar och till dels bryts mot varandra. I den klassiska biografin möter vi, på gott och ont, en dominerande röst. Här möter vi flera. Den övergripande brödtexten om Reinfeldt och hans förvandling av moderaterna står historikern Torbjörn Nilsson för. Denna text är ytterst neutralt hållen. Olsson kritiserar hans skildring för att vara torr och utan analytiskt brett. Men det grundläggande resonemang Nilsson för är det svårt att invända emot. I en replik till Olsson skriver han: "Texterna bygger på många års forskning, och är knappast kontroversiella bland historiker. Att beteckna Reinfeldt som framgångsrik är en rimlig tolkning baserad på forskning" (Olsson, Expr 27/6 2011). Här framgår det hur viktig stilen och tonen är för mottagandet av och synen på en text.

Förutom Nilssons huvudtext har fotografen Montgomery skrivit bildtexter till de olika fotografierna samt interfolierat dessa med Reinfeldts egna kommentarer till bilderna. Olsson raljerar även över dessa bildtexter som hon upplever som "distanslösa och käcka". Den starka kritiken mot *Statsministern* handlar likväl inte om de eventuella textliga bristerna utan om att bilderna i så hög grad dominerar i boken. Att den bakomliggande analysen och berättelsen är aldrig så neutral spelar mindre roll om man samtidigt upplever att de uppblåsta glansiga färgbilderna förhärskar den presidentlike Reinfeldt.

Utmärkande för en biografi är relationen mellan närhet och distans. Biografen måste på en och samma gång söka närhet och upprätthålla en viss distans till det studerade objektet (Larsson 2001: 241ff). I *Statsministern* kan detta uppdrag sägas delas mellan fotografen Montgomery och skribenten Nilsson. Medan Nilsson står för den akademiska distansen och behärsksningen – och överhuvudtaget inte nämner något personligt möte med Reinfeldt – står Montgomery för den åtrådda närheten. Problemet för helheten är ju bara att fotografierna – och därmed närheten – dominerar i så hög grad i boken. Att även Montgomery i förordet bekänner sig till det journalistiska distanserade idealet ändrar inte detta faktum.

I det gemensamma förordet trycker Montgomery och Nilsson på att bokens olika diskurser – ”fotografens bilder och bildtexter, historikerns texter och statsministerns egna kommentarer” – sammantaget ger en delvis annorlunda historieskrivning än den gängse. Främst gäller detta givetvis fotografierna av Reinfeldt.

Ett fotografi liknas ofta vid ett fruset ögonblick av en historia. Men bilder av makthavare i svensk media visar många gånger en tillrättalagd historia. De visar ministrar bakom podier på presskonferenser, porträtt från uppställda intervjutillfällen eller bilder från politikerns besök på arbetsplatser, de senare ofta med speciella fototillfällen för att locka journalister. (Montgomery & Nilsson 2011: 15)

I detta har Montgomery & Nilsson en klar poäng. Om de flesta bilder av ledare visar ett representativt frontstage, för att använda Erving Goffmans välkända terminologi, befinner vi oss här mestadels i politikerns backstage, dvs bakom kulisserna. Detta är också en av bokens stora förtjänster. Att detta backstage på sitt sätt kan vara lika representativt och förhärmande har framgått av kritiken mot boken. Den bild *Statsministern* ger av politikerns inre liv fokuserar alltså inte i första hand på maktspelet och intrigerna – dvs det backstage politiska reportrar ofta uppehåller sig vid – inte heller på kriserna och motgångarna. Statsministern skrattar tillsammans med en medarbetare i hotellfoajén, pratar med sonen i mobilen från Bryssel, får tummen upp av en förbipasserande fotgängare (och alltså inte tummen ned). Det övergripande perspektiv på Reinfeldt dessa fotografier frammanar är istället bilden av politikern som *professionell yrkesman*. Det är möten och åter möten, förberedelser inför och transporter mellan dessa många möten. Att Reinfeldt rör sig i storslagna miljöer är otvetydigt – och accentueras naturligtvis av att Sverige under denna period (hösten 2009) var ordförandeland i EU. Lars Linder kommenterar detta i *Dagens Nyheter*: ”Rummen kring statsministern är stora och representativa, och avståndet till de närmast stående väl avmätt. Det är en hovfotografers bilder av en civil monark; presidentlik” (13/7 2011). Den omvända bilden är emellertid lika tydlig. Den professionella politikerns liv är inte bara glans och glamour, vilket Per Gudmundson noterar i *Svenska Dagbladet*:

Det är inte precis några fursteporträtt. Att döma av boken har makten helt avlövats sina insignier i den moderna demokratin. [– –] Fredrik Reinfeldts tillvaro verkar således mest kretsa kring olika konferenscentra, transporter däremellan och journalistfrågor därefter. Bildernas miljöer doftar antiseptiska rengöringsmedel. Måltiderna är snabba flingor och frallor. (5/6 2011)

Den bild av Reinfeldt som ges i *Statsministern* är alltså dubbel. Han är både landets upphöjda ledare som minglar med världens stora i praktfulla och exklusiva miljöer och en hårt arbetande politisk yrkesman. Även denna senare bild av politikern som ambitiös och duglig tjänsteman kan på sitt sätt framstå som kontroversiell. Vi är så vana att betrakta politikern utifrån föreställningen om

det romantiska geniet (konstnären) – tänk Winston Churchill, John F Kennedy, Olof Palme – att denna avsakralisering av det politiska ämbetet kan uppfattas som stötande.

Om än vi i *Statsministern* rör oss bakom de politiska kulisserna har vi inte tagit klivet fullt in i den privata sfären. Vi får ta del av det moderata kärngängets avslappnade restaurangbesök i Visby under Almedalsveckan, regeringens middag för kronprinsessparet dagen innan deras bröllop, Nobelfestligheterna i Stockholms stadshus etc. Men vi får ingen tillgång till familjen Reinfeldts privata julfirande. Graden av intimisering – för att anknyta till Habermas välkända föreställning om det offentliga rummets tilltagande intimisering – hålls alltså på en till synes rimlig nivå.

Ett undantag finns dock, men ett viktigt sådant. Även Filippa Reinfeldt, statsministerns hustru, är ett bärande element i boken. Bilderna av makarna Reinfeldt har till och med fått ett eget avsnitt, "Statsministerparet". Det speciella med Filippa Reinfeldt jämfört med många andra politikerhustrur är ju att hon själv är politiker i egen rätt, helt enkelt en av moderaternas ledande kvinnliga politiker. Ändå är det inte främst denna professionella roll som lyfts fram i boken. Karin Olsson skriver: "De flirtiga bilderna med Fredrik och Filippa känns, fullt påklädda, så intima att jag nästan rodnar. Hon är för övrigt ett av få undantag i denna orgie i mansmys. Trist då att hon mestadels porträtteras som den beundrande, tjänstvilliga hustrun."

Helt klart har bilderna av statsministerparet en särskild lyskraft i boken. Till dels handlar detta säkert om den "flirtighet" Olsson noterar. Reinfeldts vilande hand på hustrun fot i flygkabinen får en närmast sensuell laddning. Som läsare närmar man sig makarna Reinfeldts intimsfär. Fredrik och Filippa Reinfeldt porträtteras här som den svenska politikens *celebrity couple* fullt i klass med Bill och Hillary Clinton eller Barack och Michelle Obama (som de för övrigt möter på ett av fotografierna). Nilsson skriver:

Om en moderat partistrateg fick i uppdrag att konstruera ett statsministerpar skulle resultatet sannolikt bli närmast identiskt med dagens: Fredrik och Filippa Reinfeldt. Förutom att de är stiliga, skötsamma och samspelta har de tillräckligt många andra meriter på det gemensamma CV:t för att kunna bära en sådan roll. I en tid då personlighet och utstrålning har fått allt större betydelse i politiken, på både den inhemska och den internationella scenen, är lyskraften hos de politiska ledarna en åtråvärd tillgång i ett partis jakt på politiskt kapital. (Montgomery & Nilsson 2011: 32)

Ett sätt att mer konkret förankra resonemanget om makarna Reinfeldts lyskraft, den presidentlika porträtteringen av statsministern samt överhuvudtaget medieberättelserna om Reinfeldt är att utgå ifrån modern celebritetsteori (se vidare Forslid & Ohlsson 2011).

Vi lever idag i en kändis- eller, med ett finare uttryck, celebritetskultur. Det gäller för i stort sett alla samhällets sfärer; kultur- och nöjesindustrin,

idrottsvärlden, näringslivet. Politiken är inget undantag i detta avseende. Chris Rojek definierar kändisskap som en upphöjd och glamorös – eller tvärtom ökad – status i offentligheten. Kändisskap handlar i detta perspektiv om en persons inflytande och påverkan på det offentliga medvetandet (Rojek 2001: 10). För Graeme Turner är kriteriet på att en person håller på att konstrueras till celebritet istället att fokus flyttas från den offentliga rollen till privatlivet (från prestation till person) (Turner 2004: 8).

I båda fallen är naturligtvis medie- och kulturindustrin central. Celebriteten är i praktiken ett mänskligt varumärke som används för att sälja en film, en bok eller en tidning. Kändisskap handlar mindre om en persons inre kvaliteter och karisma än om att denna konstrueras till celebritet i och av medierna. Att många (kultur)journalister kritiserade de i deras tycke förhärlikande fotografierna i *Statsministern* hindrade inte heller pressen från att flitigt utnyttja dessa bilder. På liknande sätt använder politikern den mediala berättelsen för att nå ut till väljarna och skapa lojalitet hos dem.

Ur ett konsumentperspektiv ser situationen delvis annorlunda ut. Här handlar det snarare om identitet och gemenskap. När en mer naturlig samhällsgemenskap gått förlorad är det bland annat kring våra kändisar, eller snarare medieberättelserna om dessa, vi kan samlas. Att kändisskap i mycket är en mediekonstruktion innebär också att detta semiotiska teckensystem måste tydas och uttolkas för att rätt förstås. Och då vi alla är olika läser vi också dessa tecken olika. Är Reinfeldt verkligen den plikttrogne storebror han utger sig för att vara, en medelsvensson som folket likt läser deckare på semestern – eller handlar allt detta bara om yta och politisk strategi? Att dessa medieberättelser är viktiga för synen på en politiker – och för hur väljarna i slutändan lägger sina röster – är givet.

Fördelen för medierna är också att dessa celebritetsberättelser hela tiden utvecklas och förändras, vilket naturligtvis bidrar till att göra dem intressanta för läsarna. Att makarna Reinfeldt i mars 2012 meddelade att de separerat innebär långt ifrån slutet på berättelsen om detta kändispar. Tvärtom får vi nu två separata men också stundtals korsande medieberättelser att följa. Kommer plötsligen statsministern att uppträda med en ny partner vid sin sida – eller kommer Filippa Reinfeldt att göra det?

I denna fortgående celebritisering av politikern Reinfeldt är givetvis den dagsaktuella medieindustrin viktigast (tv, radio, press, internet). Även de många biografierna om Reinfeldt bidrar emellertid med viktigt fördjupningsmaterial, exempelvis om barndomen, uppväxten som storebror och den ständiga städmanin. Som framgått är coffetableboken *Statsministern* mindre en antibiografi än ett klassiskt mönsterexempel. Den berättar om den strävsamme och plikttrogne yrkespolitikern Reinfeldt. Detta borde egentligen inte vara så kontroversiellt. Att boken bygger denna berättelse med hjälp av stora glansiga färgbilder gör emellertid att celebritiseringsprocessen blir så mycket tydligare

än brukligt. Därav kritiken och de häpna utropen från medievärlden. Att även denna kritik i förlängningen blir en del av medieberättelsen om statsminister Reinfeldt hör till saken. Det är svårt för att inte säga omöjligt att stiga ur den mediala virveln.

*

I den här artikeln har jag resonerat kring Fredrik Reinfeldts problematiska relation till litteraturens värld, där det problematiska egentligen inte har att göra med att hans egen litteraturläsning utan att han i medierna framställs som ointresserad av litteratur och kultur.

Att Reinfeldt till viss del har utmanat konventionerna för vilken typ av litteratur en statsminister kan säga att han läser är tydligt. Han är den första statsministern som är född på sextioalet och har en tydligt annorlunda, mer kulturliberal, syn på litteraturen och på relationen mellan högt och lågt. Att Reinfeldt sommaren 2011 enbart skulle ha läst Läckberg av taktiska skäl är svårt att tro. Ändå fungerade denna utsaga som ett slags kulturpolitiskt utspel, där Reinfeldt på en och samma gång distanserade sig ifrån kultureliten och appellerade till den läsande allmänheten, kanske framför allt till den dominerande kvinnliga läsargruppen.

Reinfeldt är emellertid även på andra sätt förbunden med litteraturens värld. I rollen som statsminister glider han själv in i litteraturen, både som romankaraktär i skönlitteraturen och – i kanske ännu högre grad – som politisk gestalt i den uppsjö av biografier som idag publiceras om ledande politiker. Även dessa biografier bidrar verksamt till att konstruera medieberättelsen om den politiske celebriteten Reinfeldt. Till inte ringa del styr dessa medieberättelser synen på en politiker, både i samtiden och i eftervärldens ögon. Med tanke på detta är det kanske inte så underligt om Reinfeldt håller en viss distans till litteraturen. Han kan när som helst dyka upp som romankaraktär i en bok nära dig.

Referenser

BÖCKER

- Berggren, Henrik, 2010. *Underbara dagar framför oss. En biografi över Olof Palme*. Stockholm: Norstedts.
- Bergdahl, Gunnar (red.), 2009. *Folkvald kultur. 349 riksdagsledamöter och 22 statsråd om kulturupplevelser*. Stockholm: Carlssons.
- Forslid, Torbjörn & Anders Ohlsson, 2011. *Författaren som kändis*. Malmö: Roos & Tegner.
- Hägg, Göran, 1996. *Den svenska litteraturhistorien*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Kratz, Anita, 2008. *Reinfeldt. Ensamvargen*. Stockholm: Norstedts.
- Larsson, Lisbeth, 2001. *Sanning och konsekvens. Marika Stiernstedt, Ludvig Nordström och de biografiska berättelserna*. Stockholm: Norstedts.

- Montgomery, Henrik & Torbjörn Nilsson, 2001. *Statsministern*. Stockholm: Medströms bokförlag.
- Olsson, Bernt & Ingemar Algulin m.fl., 2009. *Litteraturens historia i Sverige*. Femte rev. upplagan. Stockholm: Norstedts.
- Rojek, Chris, 2001. *Celebrity*. London: Reaktion Books.
- Turner, Graeme, 2004. *Understanding Celebrity*. London: SAGE.

ARTIKLAR I DAGSTIDNINGAR (I KRONOLOGISK ORDNING)

- Svensson, Per, "Bokslut", *Expressen*, 18/9 2006.
- Chukri, Rakel, "Kulturarbetarna vid runda bordet", *Sydsvenskan*, 30/12 2007.
- Högström, Jesper, "Såna som vi?", *Expressen*, 19/10 2008.
- Mellin, Lena, "Tack, men nej tack till tacken", *Aftonbladet*, 20/1 2011.
- Gudmundson, Per, "Statsministern och Reinfeldt i samma bild", *Svenska Dagbladet*, 5/6 2011.
- Olsson, Karin, "Inifrån cockpit", *Expressen*, 20/6 2011.
- Pettersson, Karin, "Hellre nyval än fursteslickande", *Aftonbladet*, 26/6 2011.
- Olsson, Karin, "Alltför sockrat", *Expressen*, 27/6 2011.
- Linder, Lars, "Fader Fredrik. Bilder av statsministern i den svenska skötsamhetens klostert", *Dagens Nyheter*, 13/7 2011.
- Svensson, Niklas, "Reinfeldt deckade under sin ledighet", *Expressen*, 12/8 2011.
- Brodrej, Gunilla, "Litteraturlinjen", *Expressen*, 16/8 2011.
- Virtanen, Fredrik, "Reinfeldt slår alla rekord i vulgaritet", *Aftonbladet*, 24/9 2011.

ÖVRIGT

- Jan Guillou, "Sommar", *Sveriges Radio*, P1, 15/8 2009.